

Географія світового господарства

к. б. н., доцент
кафедри біології, екології та методик їх навчання
Галаган Оксана Костянтинівна

Мета і зміст курсу

Мета: вивчення студентами закономірностей розвитку світового господарства, аналізу його структури та розміщення в світовому географічному просторі.

Зміст курсу

Змістовий модуль 1. Світове господарство як складова глобальної соціально-економічної системи

Тема 1. Предмет та завдання курсу “Географія світового господарства”. Країни світу та їх типологія.

Тема 2. Поняття світового господарства. Міжнародний поділ праці. Міжнародна інтеграція

Тема 3. Світове господарство і науково-технічний прогрес

Тема 4. Розвиток світового господарства в умовах глобалізації. Основні глобальні проблеми людства та їх вплив на географію світового господарства

Тема 5. Природно-ресурсний потенціал світового господарства

Змістовий модуль 2. Галузева і територіальна структура світового господарства

Тема 6. Промисловість світу.

Тема 7. Сільське господарство світу

Тема 8. Географія світового транспорту.

Тема 9. Міжнародний туризм – складова інфраструктури світового господарства

- **Світове господарство** – це сукупність національних господарств всіх країн світу, які пов'язані між собою *всесвітніми економічними відносинами, заснованими на базі міжнародного географічного поділу праці.*

- Світове господарство склалося наприкінці XIX – на початку XX століття внаслідок розвитку **машинної індустрії, транспорту й формування світового ринку.**

БАГАТОРІВНЕВІСТЬ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

4

Світові економічні організації: Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світова організація торгівлі (СОТ), Світовий банк (СБ); спеціалізовані установи ООН: Продовольча й сільськогосподарська організація (ФАО), Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), Міжнародна агенція з атомної енергетики (МАГАТЕ) та інших. Вони формують загальні вимоги щодо доступу на відповідні світові ринки товарів і послуг та механізми їхнього регулювання.

3

Це регіональні економічні об'єднання країн, у яких створено особливі умови господарювання для їх учасників (наприклад, Європейський Союз)

2

органи державної влади, які проводять певну зовнішньоекономічну політику і тим самим сприяють зовнішній діяльності підприємств або обмежують її.

1

Підприємства, організації, що безпосередньо здійснюють економічну діяльність

Функціональна модель світового господарства («центр-напівпериферія-периферія»)

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

«центр» - «ядро»

- Центральну його частину («центр») становлять постіндустріальні країни Північної Америки, Західної Європи і Японія, які контролюють науково-технічний прогрес, рух капіталу та стан світових ринків.
- Між майже 25 країнами «центру» досягнуто високого рівня єдності виробничих, торговельних та фінансових відносин. Основна спрямованість їхнього розвитку – перехід до постіндустріального інформаційного суспільства.

Група двадцяти (G -20)

У ядрі та напівпериферії світового господарства сконцентрована лівова частка світового виробництва.

90 % ВВП світу та 80 % світової торгівлі нині

«Група двадцяти» (G-20),

у порядку зменшення ВВП за даними Міжнародного валютного фонду (МВФ) на 2015 р.

Місце	Країна	Регіон світу	Місце	Країна	Регіон світу
1	Європейський Союз		11	Франція	Європа
2	Китай	Східна Азія	12	Мексика	Латинська Америка
3	США	Англо-Америка	13	Італія	Європа
4	Індія	Південна Азія	14	Республіка Корея	Східна Азія
5	Японія	Східна Азія	15	Саудівська Аравія	Південно-Західна Азія
6	Німеччина	Європа	16	Канада	Англо-Америка
7	Росія	Євразія	17	Туреччина	Південно-Західна Азія
8	Бразилія	Латинська Америка	18	Австралія	Австралія і Океанія
9	Індонезія	Південно-Східна Азія	19	Аргентина	Латинська Америка
10	Велика Британія	Європа	20	Південна Африка	Африка

«периферія»

- Периферійна частина – країни «третього світу», розташовані переважно в тропічних широтах.
- Периферія живе за рахунок експлуатації природних ресурсів, деякі з її регіонів перенаселені, у багатьох місцях зберігаються зони політичної нестабільності і конфліктів.
- Периферію внаслідок переважання аграрного сектору в економіці часто називають «світовим селом».

«напівпериферія»

- «Напівпериферію» світового господарства складають досить неоднорідні групи країн перехідної економіки.
- До них належать: середньорозвинені індустріальні країни Західної Європи (наприклад, Ірландія, Португалія, Греція), індустріальні та деякі нові індустріальні країни Азії, Латинської Америки, Африки, Австралії та Океанії; а також постсоціалістичні країни Євразії (серед них й Україна та всі її сусіди – Росія, Білорусь, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова тощо), повноцінна інтеграція яких у світове господарство тільки розпочалася.

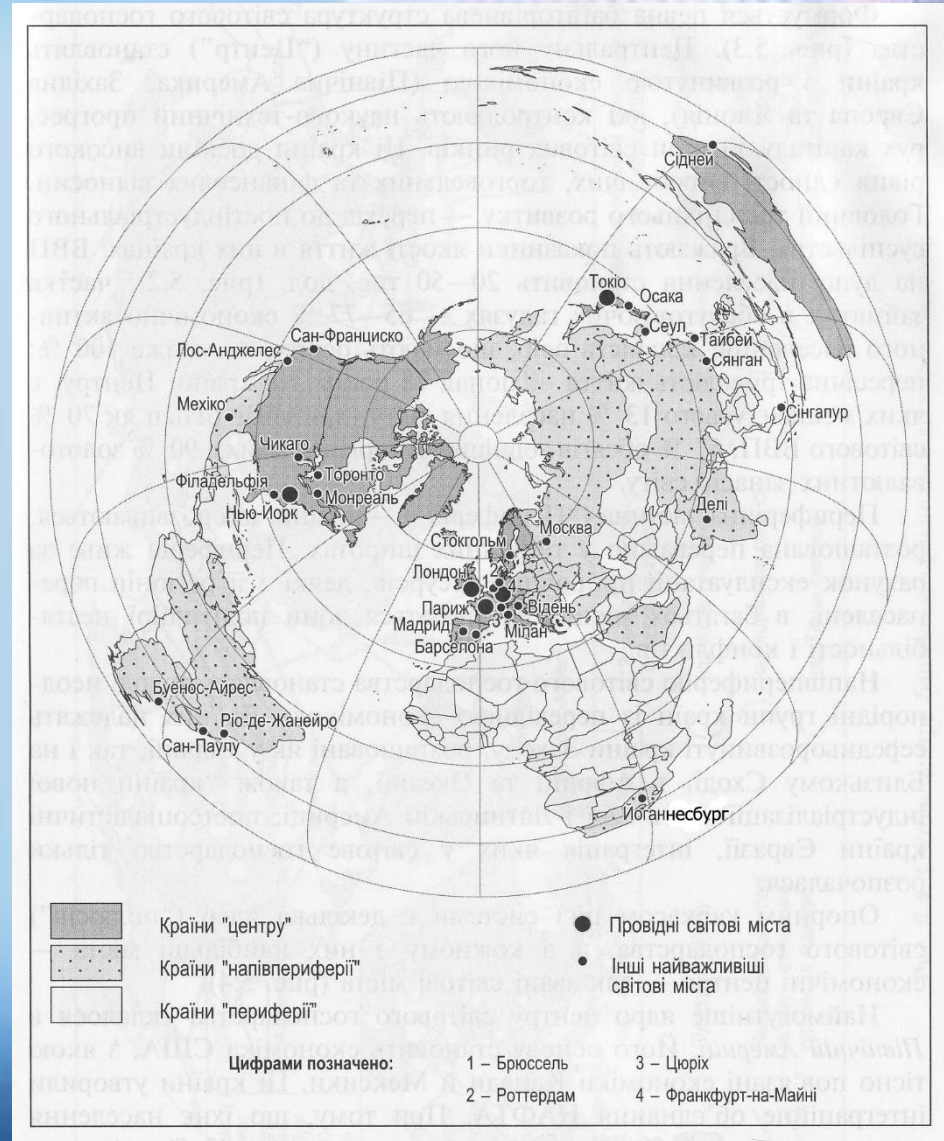

Найменш розвинуті країни, за переліком ООН, 2015 р.

№	Країна	Реґіон	№	Країна	Реґіон	№	Країна	Реґіон
1	Ангола	Африка	17	Ефіопія	Африка	33	Нігер	Африка
2	Афганістан	Азія	18	Ємен	Азія	34	Південний Судан	Африка
3	Бангладеш	Азія	19	Замбія	Африка	35	Руанда	Африка
4	Бенін	Африка	20	Камбоджа	Азія	36	Сан-Томе і Принсипі	Африка
5	Буркіна-Фасо	Африка	21	Кірибаті	Океанія	37	Сенегал	Африка
6	Бурунді	Африка	22	Коморські Острови	Африка	38	Соломонові Острови	Океанія
7	Бутан	Азія	23	Лаос	Азія	39	Сомалі	Африка
8	Вануату	Океанія	24	Лесото	Африка	40	Сьєрра-Леоне	Африка
9	Гаїті	Латинська Америка	25	Ліберія	Африка	41	Судан	Африка
10	Гамбія	Африка	26	Мавританія	Африка	42	Східний Тимор	Азія
11	Гвінея	Африка	27	Мадагаскар	Африка	43	Танзанія	Африка
12	Гвінея-Бісау	Африка	28	Малаві	Африка	44	Того	Африка
13	Демократична Республіка Конго	Африка	29	Малі	Африка	45	Тувалу	Океанія
14	Джибуті	Африка	30	Мозамбік	Африка	46	Уганда	Африка
15	Екваторіальна Гвінея	Африка	31	М'янма	Азія	47	Центрально-Африканська Республіка	Африка
16	Еритрея	Африка	32	Непал	Азія	48	Чад	Африка

Територіальна структура світового господарства (за І. Валлерстайном)

Опорним каркасом системи «центр – напівпериферія – периферія» є кілька осередків (ядер) світового господарства (які науковці називають інколи країнами «тріади»), а в кожному з них найбільші міста – економічні центри, це так звані *світові* (або *глобальні*) міста

Напівпериферія складається з достатньо розвинутих країн, які вивозять на світовий ринок багато промислових та непромислових товарів. Однак ці країни мало впливають на світові економічні та політичні процеси. Їх економіка має індустріальний характер і працює переважно на іноземних технологіях. До напівпериферії належать, зокрема, Бразилія, Мексика, Аргентина, Австралія, Саудівська Аравія.

Ядро - найбагатші та впливові країни, що виробляють якісні високотехнологічні товари.

Північна Америка (на яку припадає близько 20 % ВВП світу), Європейський Союз (дають майже 20 % світового ВВП) та Азійсько-Тихоокеанський регіон , який найбільш стрімко розвивається (виробляє майже 20 % ВВП світу).

Периферія - найбільш відсталі країни Африки, Азії, Океанії, Латинської Америки, постачальники на світовий ринок дешевої сировини та робочої сили. В цих країнах панують диктаторські та авторитарні політичні режими, лютує політична нестабільність. Часто відбуваються перевороти, спалахують соціальні та міжетнічні конфлікти. Місцева еліта вкладає гроші за межами своєї країни й обслуговує інтереси іноземних країн. Економіка цих країн має доіндустріальний (аграрний)

Етапи формування світового господарства

Етапи:

Форми зв'язків:

I етап — кінець XV —
середина XIX ст. —
формування світового ринку

Вивіз
товарів

II етап — середина XIX —
середина XX ст. — формування
світової капіталістичної системи

Вивіз капіталу і міграція
робочої сили

III етап — середина XX ст. —
розвиток інтеграційних процесів
у світовому господарстві

Різні форми науково-технічного
і економічного співробітництва

Етапи розвитку

- **I етап:** від початку ХХ століття - до початку Першої світової війни. Характеризується швидким зростанням промисловості та стрімким розвитком транспорту (насамперед, залізничного), різким збільшенням обсягів обміну товарами і послугами між найбільш розвиненими країнами світу, початком експорту капіталів.
- **II етап:** початок Першої світової війни - кінець Другої світової війни. Характеризується певним згортанням міжнародних економічних зв'язків внаслідок двох світових воєн, революцій у різних регіонах світу, розриву господарських зв'язків СРСР з деякими традиційними партнерами царської Росії, економічної депресії у багатьох країнах в 30-х роках ХХ століття.
- **III етап:** 50-ті - середина 80-х років ХХ століття. Характеризується поглибленням міжнародної спеціалізації більшості країн світу, початком інтеграційних процесів (утворення Спільного Ринку як прообразу Європейського Економічного Співтовариства, Ради Економічної Взаємодопомоги та ін.), збільшенням обсягів міжнародної торгівлі, відновленням і зміцненням ринку позикового капіталу.
- **IV етап:** кінець 80-х років ХХ століття - початок ХХІ століття. Характеризується переходом найбільш розвинених країн світу в стадію постіндустріального суспільства, подоланням економічної відсталості групою країн (маються на увазі деякі з індустріальних та нових індустріальних країн), розпадом соціалістичної підсистеми світового господарства.

Національний рівень формують, як вам відомо, більш як 230 економік.

Політична карта світу

▲ НАСТІНЬОК
□ Пунктир-Річка
○ Східний/Західний

■ Незаконні території
□ Залежні території
○ Осередки/райони
★ Столиці

Масштаб 1:20 000 000
Точність: Рівнина
Ізотермічний паралель 30° та 1:20° шир.

На субрегіональному рівні відомі такі відносно невеликі об'єднання країн, як

Бенілюкс
(Бельгія,
Нідерланди,
Люксембург)

Вишеградська група
(Польща, Чехія,
Словаччина
й Угорщина)

Союз арабського Магрибу
(Алжир, Лівія, Мавританія,
Марокко, Туніс) та ін.

Різноманітні об'єднання та угруповання країн сформувалися на регіональному рівні

Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ) — Норвегія, Ісландія, Швейцарія, Ліхтенштейн

Євразійське економічне співтовариство (ЄврАзЕС) — Росія, Білорусь, Казахстан, Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) — 10 держав

Європейський Союз, до якого входять 28 держав

Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА) — Канада, Мексика, США

Південноамериканський спільний ринок (МЕРКОСУР)

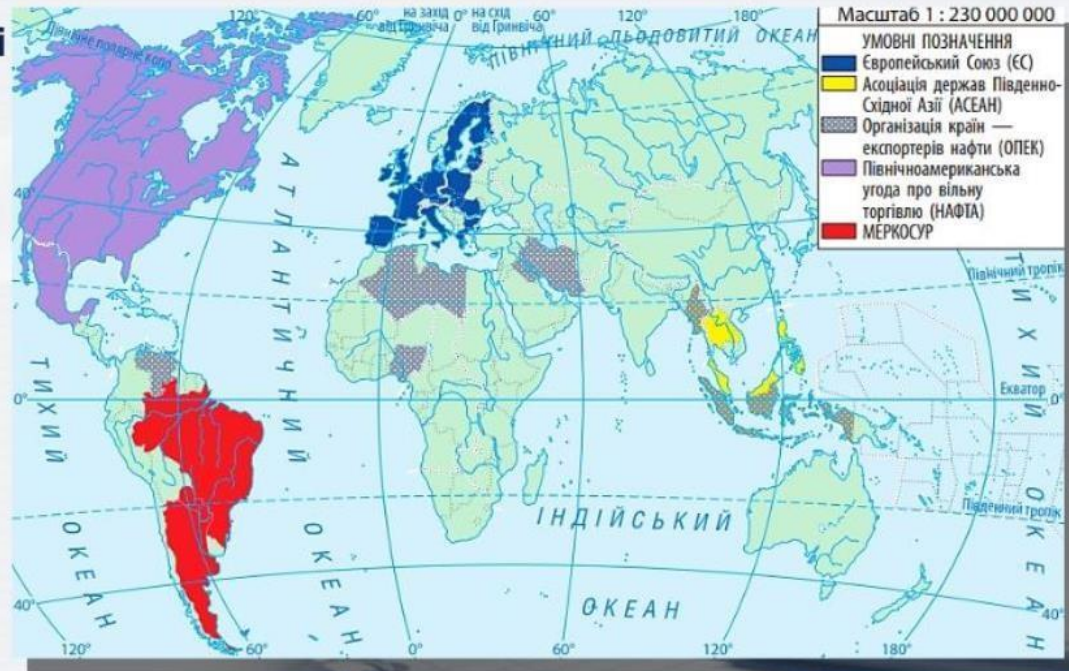
Економічні об'єднання світу

Найбільші міжнародні економічні об'єднання світу

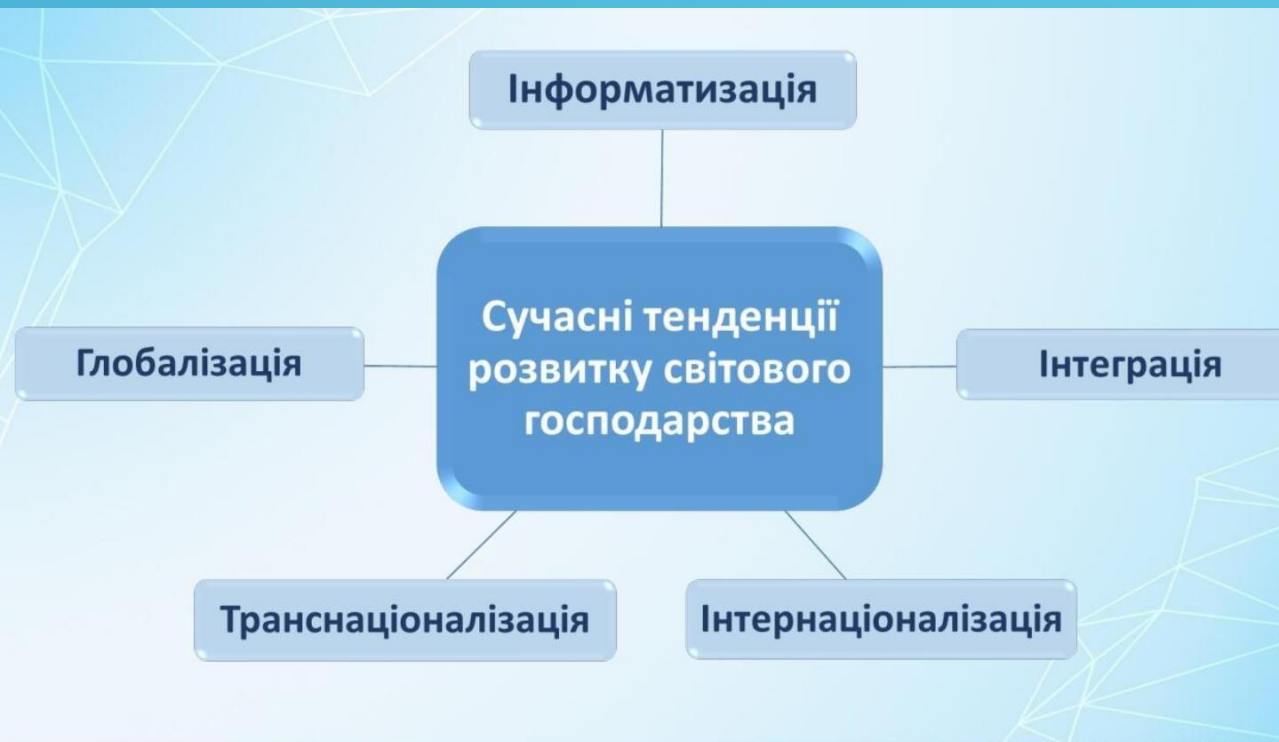
- ▶ СТОТ — Світова організація торгівлі
- ▶ ОПЕК — Організація країн-експортерів нафти
- ▶ ОЧЕС — Організація чорноморського економічного співробітництва

Найбільші регіональні економічні об'єднання світу

- ▶ ЄС (Європейський Союз)
- ▶ НАФТА (Північноамериканська угода про вільну торгівлю)
- ▶ АСЕАН (Асоціація держав Південно-Східної Азії)
- ▶ МЕРКОСУР (економічний союз держав у Південній Америці)

Найбільші регіональні економічні інтеграційні об'єднання світу

Інтернаціоналізація - на основі міжнародного поділу праці, виробничої та науково-технічної спеціалізації відбувається розвиток економічних зв'язків між національними господарствами, коли економіка однієї країни стає частиною світового виробничого процесу.

Невід'ємною частиною цього процесу є створення ТНК (транснаціональних корпорацій).

Ресторани американської компанії "McDonald's" поширені у більш як 100 країнах світу

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА

- ▶ Цей авіалайнер складається з 6 млн деталей, які виробляють у понад 30 країнах світу 16 тисяч компаній.

- ▶ **Інтернаціоналізація виробництва** – установлення стійких виробничих зв'язків між підприємствами різних країн.

Boeing-737 — наймасовіший цивільний літак у світі

Транснаціоналізація – процес посилення ролі транснаціональних корпорацій у світовій економіці

Створюють та розробляють передові технології

ТНК – компанія, що володіє виробничими активами у декількох країнах

Інвестують = створюють виробничі потужності

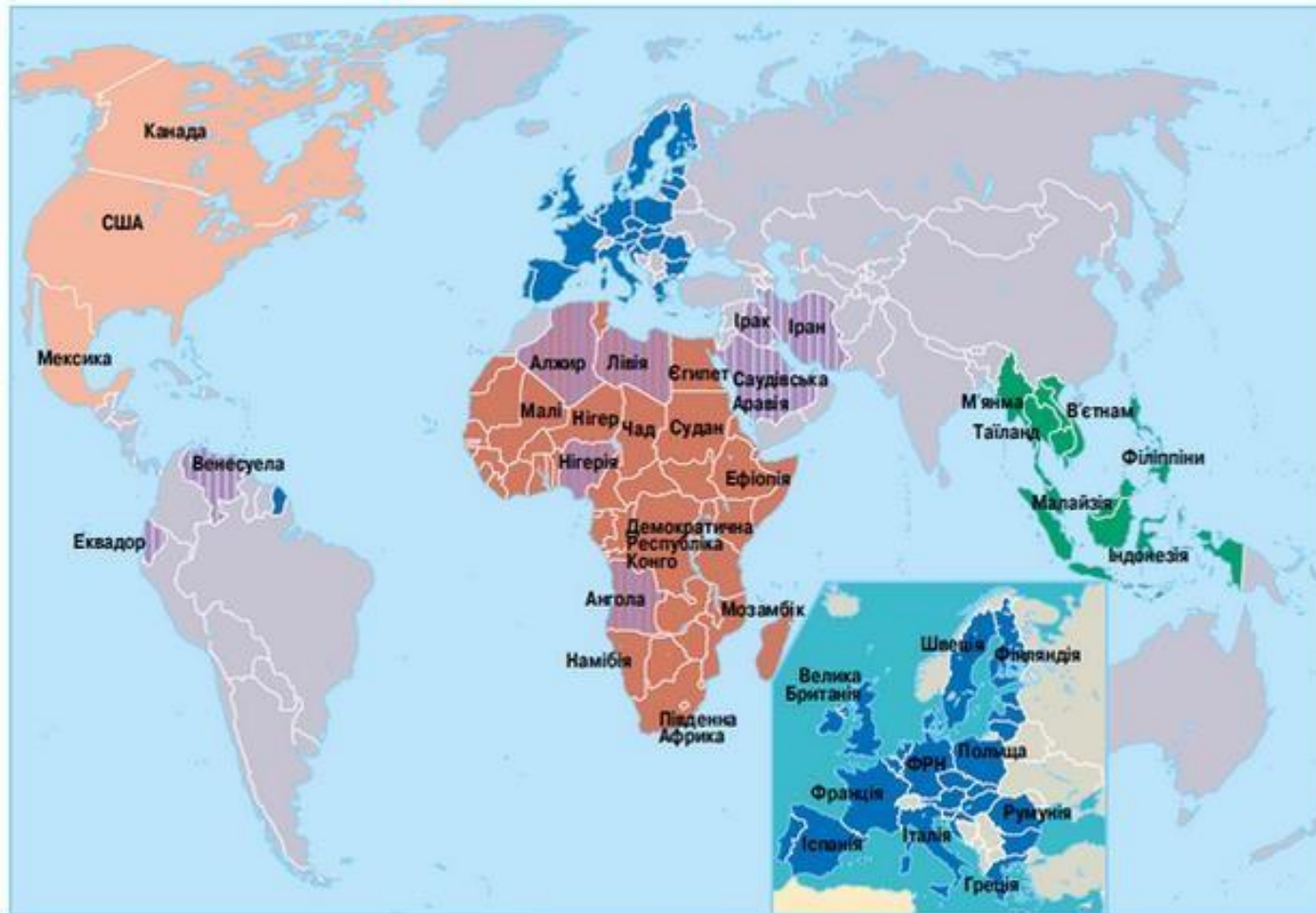
50% промислового виробництва світу

70% світової торгівлі

Об'єднують багато галузей

Інтеграція - процес зближення і взаємоприспосування національних економік країн регіону, утворення стійких зв'язків між ними.

Інформатизація

— це процес використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та інформації з метою покращення та прискорення економічного, політичного, соціального та культурного розвитку

► Важливими умовами глобалізації є розвиток транспорту й зв'язку

► Розвиток інформаційних технологій дає змогу майже миттєво встановлювати контакти між різними куточками Землі

→ сприяє кооперуванню виробництва, поширенню передових технологій

→ перетворює весь світ на єдиний інформаційний та економічний простір

Глобалізація

— це складний процес, що охоплює всі сторони людського розвитку і втілюється у зростаючій взаємозалежності країн світу в результаті формування єдиного світового господарського простору.

об'єктом глобалізації стає не лише економіка, а й інші види життєдіяльності людини →

→ глобалізацію можна розглядати як економічну, політичну та культурну інтеграцію, але в масштабах усього світу

Європейська економічна зона та Швейцарія.

Країни-члени ЄС

- Члени ЄЕЗ
- Член ЄЕЗ на тимчасовій основі (Хорватія)
- Держави ЄАВТ, які є частиною ЄЕЗ
- держава, яка раніше підписала угоду, але не вступила до ЄЕЗ (Швейцарія)
- Колишня держава ЄС, що вийшла з ЄЕЗ (Сполучене Королівство)

На ще вищому — мегарегіональному — рівні у світі сформувалися три торгово-економічні блоки країн.

Європейсько-Західноазійсько-
Африканський

Американський

Азійсько-Тихоокеанський

Світові можливості

Наймогутніше ядро світового господарства склалось у Північній Америці. Його основу становить економіка США, з нею тісно пов'язані економіки Канади й Мексики, які разом утворюють НАФТА. На цю трійку припадає 7 % населення, 22 % ВВП, 23 % виробленої промислової та 13 % сільськогосподарської продукції світу.

Угода створила найбільшу у світі зону вільної торгівлі, з чисельністю населення 444 млн осіб, обсягом сукупного ВВП 17 трлн дол.

Global Cities Index

- **Global Cities Index** публікується з 2008 року. 125 міст світу оцінюються за 27 показниками у п'яти категоріях –
- **ділова активність** (кількість штаб-квартир компаній зі списку Fortune Global 500; розміри фондових і товарних ринків; число пропонованих бізнес-послуг; обсяги зовнішньоторговельних потоків вантажів через місто; кількість галузевих і економічних конференцій),
- **людський капітал** (число університетів зі списку провідних; кількість іноземних студентів, які навчаються у вишах; кількість міжнародних шкіл початкового і середнього рівня; частка населення з вищою освітою; частка населення іноземного походження), і
- **інформаційна взаємодія** (число кореспондентських пунктів ЗМІ глобального значення; обсяг міжнародних новин у провідних місцевих ЗМІ; інформаційна і комунікаційна інфраструктура, проникнення широкопasmового зв'язку),
- **культура** (кількість прийнятих іноземних туристів; кількість музеїв, театрів, концертних і виставкових залів, а також інших культурних установ світового рівня; кількість міжнародних спортивних змагань; кулінарне розмаїття в громадському харчуванні) і
- **політика** (число іноземних посольств, консульств, представництв міжнародних організацій; число міжнародних конференцій; число політологічних інститутів світового значення (по цитованості); оцінка участі міста у міжнародній політичній сфері через різні механізми).
- **Варто відзначити, що українские міста в рейтинг не включені. Крім того, в рейтингу міст з найбільшим потенціалом для розвитку (Global Cities Outlook) перше місце посів Сан-Франциско. Друге місце дісталось Нью-Йорку, третє – Бостону.**

- **Основною тенденцією розвитку світового господарства на сучасному етапі є прояв процесу глобалізації, що призводить до поступового перетворення цієї соціально-економічної системи на суспільно-географічну.**
- **Глобалізація, в цілому збільшивши можливості людства, не змогла знищити бідність у світі, навіть не сприяла зменшенню її масштабів. Таким чином, відбувається зростання територіальної соціально-економічної диференціації регіонів світу. По суті, діюча модель глобалізації консервує відсталість слаборозвинених країн, залишає за ними лише роль аграрно-сировинних додатків високорозвинених постіндустріальних країн.**
- **Україна на даний момент, як і її сусіди – Росія, Беларусь, Польща, Угорщина та інші – знаходиться на одній сходинці (4-й кондратьєвський цикл) з латиноамериканськими країнами та деякими південноєвропейськими (Іспанія, Португалія, Греція).**

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТИПИ КРАЇН СВІТУ

1. ВИСОКОРОЗВИНУТІ КРАЇНИ (31)

1.1. Країни «Великої сімки» (головні країни, або G-7)

США, Японія, Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія, Канада

1.2. Малі високорозвинуті країни Європи (15)

Норвегія, Швеція, Фінляндія, Данія, Ісландія, Швейцарія, Австрія, країни Бенілюкс, країни-карлики

1.3. Переселенські країни (4)

Австралія, Нова Зеландія, Південна Африка, Ізраїль

1.4. Країни середнього рівня економічного розвитку (5)

Іспанія, Португалія, Греція, Ірландія, Мальта

2. КРАЇНИ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ (понад 130)

2.1. Нові індустріальні країни (НІК).

Моделі розвитку:
азійська: *Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань, Малайзія, Таїланд, Індонезія, Туреччина, Філіппіни*
латиноамериканська: *Бразилія, Мексика, Аргентина*

2.2. Нафтодобувні країни

Саудівська Аравія, Кувейт, Катар, Оман, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Ірак, Бруней, Лівія, Габон тощо

2.3. Країни-дрібні острови

Багамські Острови, Барбадос, Антигуа і Барбуда, Сейшельські Острови, Бахрейн тощо

2.4. Країни середніх можливостей (≈50)

Більшість країн Азії, Латинської Америки та Океанії

2.5. Найменш розвинуті країни (48)

в Африці – 34 країни, в Азії – 9, в Океанії – 4, в Латинській Америці – 1

3. КРАЇНИ З ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ (28)

Росія, Україна, Білорусь, Молдова, Латвія, Литва, Естонія, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Казахстан, Киргизія, Узбекистан, Таджикистан, Туркменістан, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія, Сербія, Чорногорія, Словенія, Хорватія, Боснія і Герцеговина, Македонія, Албанія, Монголія

4. КРАЇНИ З ПЛАНОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ (4)

4.1. Країни з елементами ринкової економіки (2)

Китай, В'єтнам

4.2. Країни з централізовано керованою економікою (2)

КНДР, Куба

КРАЇНИ СВІТУ

ЕКОНОМІЧНО РОЗВИНЕНІ КРАЇНИ

Головні («Велика сімка»)

«Малі» західноєвропейські

Переселенського типу

Інші західноєвропейські

Країни-«карлики»

ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНІ КРАЇНИ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Центральноевропейські та балтійські

Балканського півострова

Пострадянські та Монголія

КРАЇНИ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Ключові (лідери світової економіки)

Нові індустріальні

Малі нафто- і газодобувні

Малі острівні («податкові притулки»)

Інші (у т. ч. найменш розвинені)

Мал. 24. Типізація країн за сукупністю різних показників

МІЖНАРОДНИЙ ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ (МГПП)

Процес спеціалізації країн на виробництві певної продукції або наданні послуг

Виробництва міжнародної спеціалізації

- ♦ Переваги в ресурсах або якості товару
- ♦ Потреби інших країн в даному товарі
- ♦ Вигідні витрати на транспортування товару

Обмін

Обмін

СВІТОВИЙ РИНОК

Сфера обміну між національними господарствами

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

Сукупність національних господарств, що пов'язані міжнародними економічними і політичними відносинами

РОЗВИТОК
ВЕЛИКОЇ
ІНДУСТРІЇ

РОЗВИТОК
ТРАНСПОРТУ

Етапи розвитку

- I. Аграрний (до середини XIX ст.)
- II. Індустріальний (середина XIX ст. – друга половина XX ст.)
- III. Постіндустріальний (кінець XX ст. – XXI ст.)

Неоднорідність сучасного світового господарства

Напівпериферія

- ♦ Достатньо розвинуті, але маловпливові країни
- ♦ Використовують запозичені технології
- ♦ Економіка індустріального типу

Бразилія, Мексика, Аргентина, Австралія, Саудівська Аравія та ін.

Ядро

- ♦ Найбагатші й впливові країни
- ♦ Виробляють сучасні технології
- ♦ Економіка постіндустріального типу

Осередки світового господарства

- I. Північна Америка
- II. Країни Європейського Союзу
- III. Азійсько-Тихоокеанський регіон

Периферія

- ♦ Економічно відсталі країни
- ♦ Політична нестабільність, диктаторські й авторитарні режими
- ♦ Економіка аграрного типу

Найвідсталіші країни Африки, Азії, Океанії, Латинської Америки

Інтернаціоналізація виробництва

Створення транснаціональних корпорацій (ТНК)

Міжнародна економічна інтеграція

Формування міжнародних економічних угруповань країн

Регіональних	Профільних
Європейський Союз (ЄС), НАФТА, АСЕАН, Африканський Союз тощо	ОПЕК, ФТЕГ, МАГАТЕ, МВФ, СОТ тощо

Інформатизація

Глобальна мережа Інтернет

Глобалізація

Розширення економічних, політичних, культурних зв'язків між усіма країнами світу

Нав'язування окремими країнами своїх систем цінностей, економічних та правових відносин